

TEZĂ DE DOCTORAT

Domeniul: Filologie

Traducerea terminologiei religioase în textul literar

Rezumat

Doctorand: Liviu Marcel UNGUREAN

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Muguraș CONSTANTINESCU

SUCEAVA, 2016

Cuvinte cheie :

Traducere, traductologie, terminologie, text literar, traducere literară, critică literară, critica traducerilor, limbaj comun, limbaj de specialitate, terminologizare, etimologie, sens, practică, teorie, strategie de traducere, cititor.

SUMARUL TEZEI

CUPRINS	3
Introducere	6
Capitolul I: Teoria (iile) traducerii	10
I.1. Traductologia – știința traducerii	10
I.2. Definierea noțiunilor și a conceptelor operatorii: traducere, terminologie, text literar	14
I.2.1 Traducerea	14
I.2.2. Terminologie și traducere	27
I.2.3. Textul literar	31
I.3. Traducere literară / traducere specializată	32
I.3.1. Limbă curentă / limbă de specialitate	32
I.3.2. Lexic comun / lexic specializat	35
I.3.3. Terminologizare / determinologizare	36
I.4. Teorii ale traducerii	39
I.4.1. Jean-René Ladmiral: Traducerea – între practica traducerii și conceptualizare teoretică	39
I.4.2. Henri Meschonnic: Practica este teorie, teoria este practică	43
I.4.3. Irina Mavrodin: Poetica / Poietica traducerii	49
I.4.4. Muguraș Constantinescu: De la practică la lectura critică a traducerilor	55
I.4.5. Magda Jeanrenaud : Traducerea între producere și interpretare	57
I.4.6. Felicia Dumas : A traduce discursul religios	59
I.5. Receptarea și critica traducerilor	63
I.5.1. Critică literară și critica traducerii	64
I.5.2. Analiza și critica traducerii	67
I.5.3. Tipuri de analiză a traducerii	68
I.5.4. Analiza și critica traducerii: două exemple ilustrative	71
I.5.5. Traducere și tipologie textuală	73
I.5.6. Traducere și comunicare	76
I.5.7. Traducătorul față în față cu publicul său	75
I.6. Concluzie parțială	78
Capitolul II: Istoria și receptarea traducerilor în spațial cultural românesc	80
II.1. Limba română ca limbă literară receptoare	80
II.2. Originea termenilor religioși în limba română	84
II.3. Portrete de traducători	88
II.4. Prezentarea corpusului (Balzac, Zola)	93
II.5. Concluzie parțială	100
Capitolul III: Analiza comparativă a traducerilor operelor lui Balzac și ale lui Zola	101
III.1. Balzac – <i>Le Curé de Tours</i> – analiză traductologică	101
III.2. Zola – <i>La Faute de l'abbé Mouret</i> – analiză traductologică	129
III.3. Concluzie parțială	192
CONCLUZIE FINALĂ	195
BIBLIOGRAFIE	199

Motivarea alegerii temei de cercetare

Am ales ca domeniu de cercetare traducerea din mai multe motive care țin, pe de o parte, de pregătirea noastră filologică și de pasiunea pentru traducere cultivată pe parcursul anilor de studii universitare iar, pe de altă parte, de experiența noastră modestă de traducător. În urma acestei experiențe interesante, am simțit nevoia de a aprofunda și îmbogăți cunoștințele teoretice în domeniul traducerii. Prin urmare, ne-am decis să realizăm o teză de doctorat în domeniul traductologiei vizând două arii: traducerea literară și traducerea specializată. În cadrul traducerii specializate, ne-am concentrat atenția asupra traducerii terminologiei religioase în textul literar, alegând ca limbi de lucru franceza și româna. Un alt argument important în alegerea acestei teme a fost formațiunea noastră de teolog, care ne-a permis să înțelegem mai bine complexitatea problemelor traducerii, constrângerile și provocările cu care se confruntă traducătorul unui text literar „împregnat” cu o terminologie religioasă bogată.

Stadiul actual al cercetării

În ceea ce privește traducerea operelor lui Balzac în limba română, amintim printre primii traducători: Aurel Alexandrescu Dorna, Frédéric Damasc, Costachi Gane, Ion Heliade Rădulescu, Mihail Kogalniceanu și Matei Millo. Pentru traducerea operelor lui Zola în limba română, îi menționăm pe: Frédéric Damasc, Haralamb Grigore Grandea Mille Constantin, Ioan și Sofia Nădejde, Ioan Russu Sirianu, Ioan S. Spartali. Lucrările lui Balzac și Zola au fost studiate mai mult din punct de vedere literar decât traductologic. Din cunoștințele noastre, există destul de puțini specialiști care au studiat romanele lui Balzac sau Zola din punctul de vedere al traducerii terminologiei religioase.

Prezentarea corpusului de analiză

Am observat că nu există mulți traductologi români care au abordat problematica traducerii limbajului religios în limba română din cauza complexității și a dificultății problemelor pe care le pune și a imposibilității găsirii unor răspunsuri definitive. Din cunoștințele noastre, corpusul de texte ales nu a fost abordat până în prezent din perspectivă traductologică. Am realizat două analize comparative: o analiză comparativă a trei versiuni în limba română ale romanului *Le Curé de Tours* de Balzac și o analiză comparativă a două versiuni în limba română ale romanului *La faute de l'abbé Mouret* de Zola.

Pentru romanul lui Balzac, prima traducere poartă titlul: *Preotul din Tours*, a fost realizată de Cecilia L. Trantomir și publicată în 1916 la editura Alcalay & Fiu Editor București. A doua traducere poartă titlul: *Vicarul din Tours*, a fost realizată de Petru Dumitriu și publicată în 1956 la Editura de Stat pentru Literatură și Artă (E.S.P.L.A.) București. A treia traducere poartă titlul: *Preotul din Tours*, a fost realizată de Ileana Littera și publicată în 1986, Editura *Univers* București. În ceea ce privește romanul lui Zola, prima traducere poartă titlul: *Greșeala abatelui Mouret*, a fost realizată de I. Gr. Periețeanu și publicată în 1920 la Editura *Librăria Universală Alcalay & Co.* A doua traducere poartă titlul: *Greșeala Abatelui Mouret*, a fost realizată de Ion Pas și publicată în 1927 la Editura *Cugetarea* din București.

O lectură atentă a acestui corpus de traduceri ne-a permis să subliniem faptul că, din punct de vedere cronologic, cele trei traduceri ale romanului lui Balzac se află la o distanță considerabilă în timp (1916, 1956, 1986), fapt care ne-a permis observații cu privire la formarea și evoluția limbii române literare, pe o perioadă de șaptezeci de ani. Din acest punct de vedere,

traducerile romanului lui Zola sunt mult mai apropiate în timp (1920 și 1927). În ceea ce privește traducătorii, putem să-i clasificăm în două categorii: scriitori-traducători (Petru Dumitriu, I. Gr Periețeanu, Ion Pas) și traducători (Cecilia L. Trantomir, Ileana Littera). În ceea ce privește editurile care au publicat traduceri care au făcut obiectul cercetării noastre, am remarcat edituri foarte importante precum: *E.S.P.L.A.* și *Univers București* și edituri mai puțin importante precum: *Alcalay & Fiu Editor* sau *Cugetarea București*. În ceea ce privește cărțile, există cărți publicate în ediții complete, cum ar fi edițiile operelor lui Balzac publicate la *E.S.P.L.A.* și *Univers București* și cărți publicate separat, cum ar fi traduceri romanelor lui Zola.

Scopul cercetării

Am abordat probleme privind terminologia religioasă și rolul său în traducerea unui text literar. Aceste probleme au vizat modul în care terminologia religioasă este încadrată în text, gradul de inteligibilitate, măsura în care traducătorul are nevoie de terminologia religioasă, avantajele și dezavantajele acestei terminologii pentru traducător și traducere.

Scopul cercetării noastre a fost să facem o analiză critică constructivă, luând în considerare factorii care influențează calitatea traducerilor, perioada istorică în care s-au făcut aceste traduceri, nivelul de dezvoltare a limbii române în perioada respectivă, instrumentele de lucru pe care traducătorii le-au avut la dispoziție, nivelul de dezvoltare al cercetării traductologice, publicul cărui au fost adresate etc. Am sugerat soluții de traducere, în scopul de a oferi mai multă valoare textului tradus.

Structura tezei

Lucrarea este împărțită în trei capitole: *1. Teorii ale traducerii; 2. Istoricul și receptarea traducerilor în spațiul cultural românesc; 3. Analiza comparativă a traducerilor operelor lui Balzac și Zola.* Cele trei părți ale tezei noastre includ: o sinteză personală a teoriilor traducerii, o parte care pune în valoare munca de documentare și o parte analitică cuprinzând analizele comparative ale celor doi autori, Balzac și Zola. Trebuie să precizăm că în analizele comparative am realizat comparații între mai multe traduceri ale aceluiași text original al fiecărui autor al corpusului.

Primul capitol sintetizează principalele teorii ale traducerii, concentrându-se pe aspectele privind traducerea limbajului religios și a terminologiei religioase. Acest capitol este organizat în trei secțiuni: *a) Traductologia–știință a traducerii; b) Traducerea generală / Traducerea de specialitate; c) Teoria (iile) traducerii.*

În primul rând, am definit traductologia ca știință a traducerii și am prezentat organizarea traducerii în viziunea Katharinei Reiss. Apoi, am abordat traducerea ca o practico-teorie și practică a minții umane situată la granița dintre mai multe discipline care o revendică, cum ar fi: lingvistica, literatura, hermeneutica sau filosofia limbajului. Am definit noțiunile și conceptele operaționale utile pentru cercetarea noastră, și anume noțiunile de traducere, terminologie și text literar.

Apoi, prezentarea noastră teoretică s-a concentrat asupra raporturilor: traducere generală / traducere specializată, limbaj comun / limbaj de specialitate și lexic comun / lexic specializat. Am abordat fenomenul lingvistic al terminologizării / determinologizării din perspectivă traductologică. Toate aceste aspecte teoretice, toate aceste noțiuni și concepte au fost utile în analiza noastră traductologică.

Parcursul nostru teoretic a continuat cu prezentarea unor teorii ale traducerii, în opinia unor specialiști în domeniul traductologiei, specialiști care, în cercetările lor, au reflectat mai mult sau mai puțin profund asupra traducerii limbajului religios și a terminologiei religioase, aspecte de interes în analiza noastră traductologică. Este vorba despre nume de referință în domeniul traductologiei și cu o experiență vastă în teoria, practica și didactica traducerii. Am ales Jean-René Ladamiral, pentru teoremele sale care reprezintă concepte cheie ale traducerii, Henri Meschonnic, pentru poetica traducerii, Irina Mavrodin pentru pledoaria sa pentru practico-teoria traducerii literare, Muguraș Constantinescu, pentru conceptul său de lectură critică a traducerii, Magda Jeanrenaud, pentru cercetările sale privind universalitățile traducerii și Felicia Dumas, pentru reflecțiile sale teoretice și cercetarea sa de pionierat în domeniul traducerii limbajului religios.

Capitolul al doilea prezintă spațiul cultural românesc ca spațiu de receptare a traducerilor, cu referire specifică la traducerile românești ale autorilor corpusului nostru, Balzac și Zola. Capitolul este organizat în patru secțiuni: 1. *Limba română ca limbă literară receptoare*; 2. *Originea termenilor religioși în limba română*; 3. *Portrete de traducători*; 4. *Prezentarea corpusului (Balzac, Zola)*.

În primul rând, am definit noțiunea de limbă literară și prezentăm funcțiile și caracteristicile limbii literare, categoriile de limbi și interferența acestora cu limba română, precum și influențele acestor interferențe asupra limbajului religios. Ne-am oprit asupra raportului limbă/cultură și asupra caracteristicilor limbii române ca limbă capabilă să producă valori și să primească traduceri.

În continuare, am abordat problema termenilor religioși în limba română, prezentând unele clasificări în funcție de originea lor sau de modul lor de formare. Am acordat o atenție deosebită etimologiei și rolului său în procesul de traducere, bazându-ne pe exemple concrete, fără a uita împrumutul și neologismele.

Am continuat cu conturarea unor portrete de traducători, prezentând viața și opera lor, cu un accent deosebit pe activitatea de traducere. Printre numele alese, îi putem menționa pe Petru Dumitriu, Ion Periețeanu și Ion Pas. Am optat pentru acești trei traducători pentru statutul lor de scriitori-traducători și în special pentru activitatea lor de traducere.

În ultima parte a acestui capitol, am prezentat corpusul de texte ales pentru analiza traductologică. Este vorba despre romanele în original și traducerile lor publicate în România la diverse edituri. Am folosit informațiile pe care le-am găsit în fișele de bibliotecă, prefețele, notele introductive sau notele traducătorului fiecărei opere traduse sau lucrările despre receptarea acestor traduceri în spațiul cultural românesc.

Al treilea capitol al lucrării cuprinde o analiză comparativă a traducerilor romanului *Le Curé de Tours* de Balzac și o analiză comparativă a traducerilor romanului *La Faute de l'abbé Mouret* de Zola. Această analiză a vizat cu precădere traducerea terminologiei religioase în textul literar. Paragrafele au fost selectate în funcție de două criterii: existența mai mult sau mai puțin abundentă a termenilor religioși și diversitatea soluțiilor oferite de traducători. Trebuie să precizăm că analiza noastră s-a făcut la nivel microtextual cu câteva observații generale asupra macro-textului, din motive de spațiu și nu numai.

Am abordat aspectele problematice ale traducerii terminologiei religioase în textul literar, aspecte care pun întrebări fără răspunsuri definitive, cum ar fi: Traducătorul poate face o traducere ortodoxă dacă textul de tradus este catolic? Ce predomină în decizia traductivă, faptul că textul de tradus este un text catolic, scris de un autor catolic pentru un public catolic sau că textul tradus se adresează unui public predominant ortodox ce trăiește într-un spațiu tradițional

ortodox? Care sunt constrângerile și provocările cu care se confruntă traducătorul unui text literar „impregnat” cu o bogată terminologie religioasă?

Iată întrebările la care am dat un răspuns, ca urmare a a cercetării noastre și a analizei traductologice. Am realizat o analiză critică constructivă ținând cont de factorii care au influențat calitatea traducerilor, perioada istorică în care s-au făcut aceste traduceri, de nivelul de dezvoltare a limbii române în perioada respectivă, de instrumentele de lucru pe care le-au avut la dispoziție traducătorii, de nivelul de dezvoltare a cercetării traductologice, de publicul cărui acestea au fost adresate etc. Am propus soluții de traducere cu scopul de a oferi mai multă valoare textului tradus.

Originalitatea cercetării

Partea teoretică a lucrării noastre este o sinteză originală a teoriilor traducerii care reflectă viziunea noastră asupra traducerii ca practică-teorie. Un alt element de originalitate este orientarea tuturor acestor teorii către traducerea limbajului religios și a terminologiei religioase. Am încercat să armonizăm, în măsura în care este posibil, teoria și practica traducerii dând exemple specifice din corpusul de studiu, pentru a valida sau invalida anumite abordări teoretice.

Partea practică constituie latura inedită a lucrării, partea în care am făcut o analiză comparativă între mai multe versiuni traduse în limba română (trei pentru romanul lui Balzac, *Le Curé de Tours* și două pentru romanul lui Zola, *La Faute de l'abbé Mouret*), analiză ce a vizat traducerea terminologiei religioase în textul literar. Din cunoștințele noastre, acest corpus nu a fost abordat din această perspectivă până în prezent. Originalitatea acestei analize începe cu selectarea paragrafelor, continuă prin diagnosticarea și comentarea soluțiilor de traducere propuse de traducători și se încheie, în unele cazuri, prin soluțiile pe care le-am oferit și pe care le considerăm mai bune din perspectivă traductologică.

Concluzie generală

În demersul nostru, am încercat să urmărim structura pe care ne-am propus-o, ceea ce în mare parte am reușit dar, în mod inevitabil, schimbări de ordin subiectiv și obiectiv ne-au obligat să realizăm modificări în proiectul inițial. În ceea ce privește proiectul final, am reușit să-l respectăm și să-l punem în aplicare.

În primul capitol, am prezentat câteva noțiuni teoretice și concepte pe care le-am considerat utile pentru formarea noastră ca viitor traductolog și pentru analiza comparativă. Am definit traductologia ca o nouă disciplină în curs de formare și care urmează să-și ocupe locul cuvenit în panteonul științelor. Am definit traducerea ca activitate a minții umane și ca produs al acestei activități. Am analizat relația autor - text de tradus - traducător - cititor, privilegiind traducătorul ca factor principal al acestei relații. Am propus câteva principii generale ale traducerii pe care le considerăm utile pentru orice traducător de texte literare. Apoi am prezentat câteva concepte de bază din domeniul terminologiei, cum ar fi *cuvântul* și *termenul* și rolul lor în traducerea de specialitate. Am definit textul literar și am analizat rolul lecturii în crearea sensului. Am analizat noțiunile de limbaj comun și limbaj de specialitate, oferind exemple ilustrative, și noțiunile de terminologizare / determinologizare; am sintetizat avantajele și dezavantajele acestui fenomen lingvistic pentru traducere. Am ales nume de referință în domeniul traducerilor și am prezentat câteva teorii care le aparțin și pe care le-am găsit utile pentru analiza noastră traductologică. Pentru a da echilibrul necesar lucrării noastre, am încercat să armonizăm teoria cu practica, două aspecte esențiale pentru o traducere reușită. Am acordat o atenție deosebită

traductologilor din spațiul cultural românesc: Irina Mavrodin, Muguraș Constantinescu și Felicia Dumas, pentru vasta lor experiență în traducere, în general, cât și pentru preocuparea lor pentru traducerea limbajului religios, în special. Am definit conceptele de critică literară și critică a traducerilor, făcând comparații interesante între știință și artă. Am prezentat critica traducerilor ca o activitate complexă, care vizează textul de tradus, traducătorul și activitatea de traducere. Am subliniat rolul pozitiv al criticii în literatură și traducere. Am prezentat ca model de analiză metoda lui Berman. Am stabilit legătura dintre traducere și tipologia textuală, luând ca model abordarea Katharinei Reiss. Am selectat și prezentat două modele, două tipuri de analiză critică a traducerii, cel realizat de Muguraș Constantinescu pe un text de Balzac și cel realizat de Felicia Dumas pe un text de Placide Deseille. Apoi am analizat rolul terminologiei religioase în textul literar și problemele pe care le poate pune în traducerea din franceză în română. Am pus traducătorul în fața publicului său și am ajuns la următoarea concluzie: Calitatea traducerii depinde de abilitatea de a scrie a traducătorului. Acesta trebuie să fie un povestitor. În cele din urmă, este vorba despre a se a mulțumi pe sine ca traducător și pe ceilalți în calitate de cititori. Și, pentru că, un bun traducător trebuie să aibă talent, iar talentul nu poate fi învățat. Critica are un rol foarte important în viața unei traduceri. Putem spune că, critică și traducere sunt inseparabile din punct de vedere științific, pentru că simplul act de a citi o traducere oferă cititorului dorința de a-l compara cu originalul (în cazul în care limba originală este cunoscută de acesta), sau cu o altă traducere. Comparația este deja o formă de critică.

În al doilea capitol, am definit limbajul literar și stilurile funcționale ale limbii române literare, cu un accent deosebit pe stilul eclezial și stilul religios. Am prezentat evoluția limbii române, relația sa cu limbile numite „culturi supranaționale” și influența lor asupra terminologiei religioase. Am analizat limba română ca limbă receptoare, capabilă de a primi traduceri. Am analizat natura și originea termenilor religioși în limba română, acordând o deosebită importanță etimologiei. Am făcut o clasificare pe criterii etimologice identificând: termenii de origine latină, neo-greacă, slavă, turcă, maghiară etc. cărora li se adaugă împrumuturile și neologismele.

Am realizat câteva portrete de traducători, prezentând viața și opera lor, cu un accent deosebit pe activitatea lor de traducere. Printre numele pe care le-am ales, putem menționa pe cele ale lui Petru Dumitriu, Ion Periețeanu sau Ion Pas. Am prezentat corpusul de texte ales pentru analiza noastră traductologică. Acesta cuprinde romanele în original și traducerile lor publicate în România la diverse edituri. Am implementat informațiile găsite în fișele de bibliotecă, în prefețele, notele introductive sau notele de traducător din fiecare lucrare tradusă sau lucrările despre receptarea acestor traduceri în spațiul cultural românesc.

În al treilea capitol al lucrării noastre, am efectuat o analiză comparativă a traducerilor romanelor alese ale lui Balzac și Zola. Am comparat pe de o parte, cele trei versiuni românești ale romanului *Le Curé de Tours* de Balzac, pe de altă parte, cele două versiuni ale romanului tradus în limba română *La Faute de l'abbé Mouret* de Zola.

Această analiză a vizat, în principal, traducerea terminologiei religioase în textul literar. Analiza noastră permite remarcarea originalității soluțiilor de traducere, uneori aceleași și alteoridiferite, în funcție de stilul traducerii, cunoștințele lingvistice și terminologice ale fiecărui traducător, de cultura sa generală, de proiectul său de traducere și de rezonanța cu textul original, cu alte cuvinte, de abordarea textului de tradus. Soluțiile identice sunt interesante prin faptul că au rezistat în timp, fără a fi modificate de cenzură, în urma schimbărilor de regim politic. Diferite soluții sunt interesante pentru originalitatea lor și dovedesc că traducerea este un act creator care se situează întotdeauna între știință și artă.

În ceea ce privește strategiile de traducere, am observat o gamă destul de largă de metode utilizate de către cei cinci traducători. Pe parcursul analizei noastre, am identificat mai multe

procese simple, cum ar fi: traducerea literală, împrumutul, calcul, corespondenta, explicitarea, implicitarea și procese complexe precum incrementarea. Aplicarea acestor strategii pentru a traduce terminologia religioasă s-au dovedit a fi o întreprindere dificilă pentru traducători.

Oricum, putem spune că terminologia religioasă este integrată armonios în textul lui Balzac și, din perspectiva traducerii, ea are avantaje și dezavantaje; avantajele constau în faptul că termenii religioși dau mai multă coerență și coeziune textului de tradus și facilitează traducerea, în sensul că fiecare termen religios este clar definit; traducătorul nu trebuie să redefinească termenul în limba țintă, el trebuie să găsească termenul corespunzător, în cazul în care acesta există, și acesta există, în marea majoritate a cazurilor. În ceea ce privește dezavantajele, libertatea traducătorului unor astfel de texte este mult mai limitată, în sensul că acesta se confruntă cu constrângeri dogmatice, liturgice sau care provin din tradiția celor două biserici mari, ortodoxă și catolică. Acest tip de libertate a fost numită de Irina Mavrodin „libertate controlată”. Constrângerile cărora traducătorul trebuie să le facă față fac parte din ceea ce Felicia Dumas numește « le figement culturel ».

În ceea ce privește rolul său de mediator confesional, traducătorul este permanent între cele două mari religii, catolicismul și ortodoxia, și se confruntă cu constrângeri de ordin liturgic, deoarece există multe diferențe de ordin terminologic între cele două religii. Am identificat probleme în traducerea numelor proprii, a termenilor liturgici pentru desemnarea cărților de cult, a veșmintelor preoțești sau a formelor de organizare ecleziastică. Am constatat o tendință de a da o traducere ortodoxă unui text catolic prin preferința unor traducători pentru etimologia originală slavonă, în detrimentul etimologiei latine.

În ceea ce privește rolul său de mediator socio-cultural, care este adesea combinat cu cel de mediator confesional, un traducător nu trebuie să piardă din vedere faptul că textul original a fost creat în secolul al XIX-lea de către un scriitor francez pentru un public francez predominant catolic. Prin urmare, acesta nu ar trebui să re-creeze un text în care să redea atmosfera secolului al XX-lea (momentul traducerii) unui public predominant ortodox. Traducătorul trebuie să respecte principiul pe care l-a instaurat în traducerea sa. În cazul în care adoptă o orientare catolică sau una ortodoxă, el trebuie să respecte acea orientare și să nu amestece lucrurile, deoarece poate duce la confuzie atât din punct de vedere liturgic cât și traductologic. Traducerea unui tip de text precum cel analizat, atât literar cât și religios, nu lasă prea multă libertate traducătorului; așa cum am spus, libertatea este deja limitată. Textul tradus trebuie să fie la fel de literar și de religios ca originalul în trecerea graniței, uneori de netrecut, dintre cele două limbi.

În ceea ce privește viziunea unui traductolog asupra traducerii, acesta nu trebuie să considere textul tradus ca un produs final ce trebuie analizat acum și aici, el va judeca traducerea ca rezultat al interacțiunii mai multor factori, dintre care, trei sunt foarte importanți: textul de tradus, traducătorul și cititorul. Critica traducerilor trebuie să fie obiectivă, dar constructivă, valorizantă pentru traducător și pentru beneficiarul actului de traducere.

Credem că experiența traducerii în acest domeniu conduce la concluzia că traducerea unui text cu un lexic religios important este o sarcină dificilă, care obligă traducătorul să găsească soluții la probleme complexe, soluții care nu sunt întotdeauna definitive. Distanța în timp între cele trei versiuni ale textului lui Balzac traduse în limba română: Trantomir – 1916, Dimitriu – 1956 și Littera - 1986 arată că o nouă versiune a apărut după treizeci sau patruzeci de ani. Dacă luăm în considerare evoluția în timp a limbii țintă și faptul că anumiți termeni, cum ar fi *duhliu / duhlii* sunt deja rari în limba română, am ajuns la concluzia că o retraducere a textului original al lui Balzac ar fi necesară. Acest lucru dovedește încă o dată faptul că Irina Mavrodin a avut dreptate când a spus că: „Fiecare traducere este o serie deschisă”.

Am realizat această lucrare de cercetare în domeniul traducerii și al traductologiei, abordând procesul de traducere ca o practică-teorie. Viziunea noastră despre traducere este aceea a unui modest practicant al traducerii (ca traducător și ca profesor de limba franceză care predă traducerea ca disciplină opțională), care se îndreaptă de la practică spre teorie. În lucrarea noastră, am încercat să armonizăm cât mai mult posibil, teoria și practica, arătând că, după cuvintele lui Meschonnic - „Practica este teorie, teoria este practică”. De aceea, am încercat să dăm exemple de practică de traducere (extrase din corpusul nostru de studiu) pentru validarea sau invalidarea unor abordări teoretice. De asemenea, am încercat să demonstrăm că traducerea este o activitate foarte importantă, esențială pentru mintea umană, și un oaspete de onoare al literaturii, filosofiei, teologiei și toate celelalte discipline care au nevoie de serviciile sale fără a-i fi întotdeauna recunoscătoare.

Considerăm că realizarea acestei lucrări a fost foarte benefică pentru formarea noastră teoretică în domeniul traductologiei, formare care ne va ajuta în activitatea de traducere pe care sperăm să o continuăm în viitor. În ceea ce privește cercetarea în domeniul traductologiei, această lucrare este doar o mică contribuție, o viziune personală cu privire la traducere, în general, la traducerea terminologiei religioase în special și, de asemenea, un început, o deschidere către noi căi mai mult sau mai puțin explorate, o invitație la continuarea descoperirii secretelor traducerii.

BIBLIOGRAPHIE SÉLECTIVE

CORPUS D'ÉTUDE

Œuvres originales :

BALZAC, Honoré de, 1976, *Le Curé de Tours*, Paris, Gallimard.

ZOLA, Émile, 1972, *La Faute de l'abbé Mouret*, Paris, Flammarion.

Traductions :

BALZAC, Honoré de, 1916, *Preotul din Tours* (trad. Cecilia L. Trantomir), Editura Alcalay & Fiu Editor, București.

BALZAC, Honoré de, 1956, *Opere*, Vol.II, *Vicarul din Tours* (trad. Petru Dumitriu, Editura E.S.P.L.A. București.

BALZAC, Honoré de, 1986, *Comedia Umană*, Vol. V, *Preotul din Tours* (trad. Ileana Littera), Univers, București.

ZOLA, Émile, 1920, *Greșeala abatelui Mouret* (Traducere : I. Gr. Periețeanu), Editura Librăria Universală Alcalay & Co.

ZOLA, Émile, 1927, *Greșeala abatelui Mouret* (Traducere : Ion Pas), Editura Cugetarea, București.

OUVRAGES CRITIQUES

Théorie et critique de la traduction :

BALLARD, Michel, 2003, *Versus: la version réfléchie Vol I Repérages et Paramètres*, Éditions Ophrys, Paris.

BALLARD, Michel, 2004, *Versus: la version réfléchie Vol II Repérages et Paramètres*, Éditions Ophrys, Paris.

BALLARD, Michel, 2007, *De Cicéron à Benjamin*, Éditions Presses Universitaires du Septentrion.

BALLARD, Michel, 2007, *Le commentaire de traduction anglaise*, Paris, Ed. Armand Colin.

BERMAN, Antoine, 1984, *L'épreuve de l'étranger*, Essais, Paris, Gallimard.

BERMAN, Antoine, 1995, *Pour une critique des traductions : John Donne* (œuvre posthume), Bibliothèque des idées, Paris, Gallimard.

BERMAN, Antoine, 1999, *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*, Éditions du Seuil, Paris.

BERMAN, Antoine, 2008, *L'Âge de la traduction – « La tâche du traducteur » de Walter Benjamin* », Coll. Intempêtes, Presses Universitaires de Vincennes,

- BOULGAKOV, Serge, 1991, *La philosophie du verbe et du nom*, Lausanne, L'Âge d'Homme.
- CARY, Edmond, 1985, *Comment faut-il traduire ?*, Presses Universitaires de Lille.
- CONSTANTINESCU, Muguraș, 2005, « Entretien avec Henri Meschonnic sur la poétique du traduire » in *Atelier de Traduction* No. 3, Editura Universității Suceava, pp. 9-12.
- CONSTANTINESCU, Muguraș, 2013, *Pour une lecture critique des traductions*, Paris, L'Harmattan.
- CONSTANTINESCU, Muguraș & BALAȚCHI, Raluca-Nicoleta, 2014, *Critique des traductions Repères Théoriques et pratiques*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- DELISLE, Jean, [2003], 2004, *La traduction raisonnée*, Éditions Presses de l'Université d'Ottawa.
- DELISLE, Jean, 2008, « Portraits de traducteurs » in *Atelier de Traduction* No. 9. pp. 167-173.
- DERRIDA, Jacques, 1985, « Théologie de la traduction » in *Qu'est-ce que Dieu?* (Hommage à l'abbé Daniel Coppieters de Gibson (1929-1983), Facultés universitaires Saint- Louis, Bruxelles, pp. 165-184.
- DUMAS, Felicia, 2009, *L'Orthodoxie en langue française*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- DUMAS, Felicia, 2009, „O terminologie religioasă ortodoxă în limba franceză: rolul traducerilor în fixarea normelor lexicale” in *Teologie și Viață* Nr. 9-12, sept.- dec., pp. 69-90.
- DUMAS, Felicia, 2011, « Marques lexicales d'une identité plurielle de l'Orthodoxie d'expression française », in *Synergies Italie* n° 7, pp. 51-60.
- DUMAS, Felicia, 2014, *Le religieux : aspects traductologiques*, Craiova, Editura Universitaria.
- ECO, Umberto, 2006, *Dire presque la même chose*, Paris, Bernard Grasset.
- FROELIGER, Nicolas, 2010, « Le facteur local comme levier d'une traductologie pragmatique », in *Meta : journal des traducteurs*, vol. 55, n° 4, pp. 642-660. <http://id.erudit.org/iderudit/045683ar> (consulté le 26. 07. 2016.)
- GAMBIER, Yves, 2011, « La retraduction : Ambiguités et défis », in Enrico Monti et Peter Schnyder (sous la dir.) *Autour de la retraduction-perspectives littéraires européennes*, Série de l'Université de Haute Alsace, Institut de recherche en langues et littératures européennes (ILLE), Orizons.
- GUIDÈRE, Mathieu, 2008, *Introduction à la traductologie, penser la traduction : hier, aujourd'hui, demain*, Bruxelles, De Boeck.
- HEILBRON, Johan, SAPIRO, Gisèle, « La traduction littéraire, un objet sociologique » in: *Actes de la recherche en sciences sociales*. Vol. 144, septembre 2002. Traductions: les échanges littéraires internationaux. pp. 3-5. http://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_2002_num_144_1_2803 [consulté le 16. 07. 2016]
- HEWSON, Lance, 2004, « Sourcistes et cibles » in *Correct/incorrect* (Études réunies par Michel Ballard et Lance Hewson), Artois Presses Université, pp. 123-132.

- HEWSON, Lance, 2015, « Auscultation du grand public », in *Parallèles* No. 27(1), Faculté de traduction et d'interprétation, Université de Genève., pp. 10-19.
- JEANRENAUD, Magda, 1983, « La traduction: interprétation et/ou production? » in *Cahiers roumains d'études littéraires* No. 1/1983, Éditions Univers, Bucarest, pp. 27-33.
- JEANRENAUD, Magda, 2012, *La Traduction là où tout est pareil et rien n'est semblable*, București, Est Samuel Tastet Editeur.
- LADMIRAL, Jean-René, / MESCHONNIC, Henri, 1981, « Poétique de... / Théorèmes pour... la traduction », in *Langue française* No. 51, Éditions Larousse, Paris, pp. 3-18.
- LADMIRAL, Jean-René, 1994, *Traduire : théorèmes pour la traduction*, Paris, Gallimard.
- LADMIRAL, Jean-René, 2010, « Esthétiques de la traduction » in Georgiana Lungu Badea, *(En)Jeux esthétiques de la traduction. Éthique(s) et pratiques traductionnelles*, Editura Universității de Vest, Timișoara, pp. 9-21.
- LARBAUD, Valéry, 1946, *Sous l'invocation de Saint Jérôme*, Paris, Gallimard.
- LAROSE, Robert, 1989, *Théories contemporaines de la traduction*, Presses de l'Université du Québec.
- LAROSE, Robert, 1998, « Méthodologie de l'évaluation des traductions » in *Meta : journal des traducteurs*, vol. 43, n° 2, 1998, pp. 163-186.
- MARGOT, Jean Claude, 1979, *Traduire sans trahir*, Éditions L'Âge d'Homme, Lausanne.
- MAVRODIN, Irina, 1983, « La traduction – une pratico-théorie » in *Cahiers roumains d'études littéraires* No. 1, Editions Univers, Bucarest, pp. 4-10.
- MAVRODIN, Irina, 2006, *Despre traducere: literal și în toate sensurile*, Craiova, Editura Scrisul Românesc,
- MAVRODIN, Irina, 2008, « Dénotation et connotation dans la traduction du discours religieux » in *Atelier de traduction* No. 9/2008, Éditions de l'Université de Suceava, pp. 33-36.
- MAVRODIN, Irina, 200, *Partea și întregul*, Editura Scrisul Românesc, Craiova.
- MESCHONNIC, Henri, 1999, *Poétique du traduire*, Paris, Verdier.
- MESCHONNIC, Henri, 2007, *Éthique et politique du traduire*, Paris, Verdier.
- MICLĂU, Paul (et collab.), 1980, *Introduction à l'étude des Langues de spécialité*, Éditions de l'Université de Bucarest.
- MOUNIN, Georges, 1963, *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris, Gallimard.
- MOUNIN, Georges, 1994, *Les Belles Infidèles*, Editions Presses Universitaires de Lille.
- OSEKI-DÉPRÉ, Ines, 1999, *Théories et pratiques de la traduction littéraire*, Éd. Armand Colin, Paris.

OST, François, 2009, *Traduire Défense et illustration du multilinguisme*, Paris, Fayard.

OUSTINOFF, Michaël, 2007, *La traduction*, « Que sais-je ? », Paris, PUF.

PERGNIER, Maurice, 1993, *Les fondements socio-linguistiques de la traduction*, Presses Universitaires de Lille.

REISS, Katharina, 2002, *La critique des traductions, ses possibilités et ses limites*, Éditions Artois Presses Université,

REISS, Katharina, 2009, *Problématiques de la traduction* (avec une préface de Jean-René Ladmiral), Paris, Economica & Anthropos.

RICOEUR, Paul, 2004, *Sur la traduction*, Paris, Bayard.

STEFANINK, Bernd, et BĂLĂCESCU, Ioana, 2010, « L'herméneutique de Eugenio Coseriu appliquée à la traduction » in *Revue Internationale d'Études en Langues Modernes Appliquées*, No. 3, pp. 31- 46.

UNGUREAN, Liviu Marcel, 2015(a), « Traduire le langage religieux: Pour qui? Quand? Comment? » in *Parallèles* No. 27 (1).

Terminologie :

BENJOINT, Henri, THOIRON, Philippe, 2000, « Le sens des termes » in Benjoint, Henri, et Thoiron, Philippe (sous la dir.), *Le sens en terminologie*, Lyon, Presses Universitaires (de), pp. 5-19.

BIDU-VRÂNCEANU, Angela, „Terminologia – considerații generale”, in Bidu -Vrânceanu, Angela (coord.), 2010, *Terminologie și terminologii*, București, Editura Universității.

CABRÉ, M. Teresa, 1994, « Terminologie et dictionnaires » in *Meta : journal des traducteurs*, vol. 39, n° 4, pp. 589-597.

DURIEUX, Christine, 1992, « La terminologie en traduction technique : apports et limites » in *Terminologie et traduction* No. 2/3., pp. 95-103.

GARNIER, François, *Les Fiches du Sacristain, guide pratique*, Bayard Service Édition Nord, www.bayard-service.com [27. 07. 2016]

LEGROS-CHAPUIS, Monique, 1992, « Traduction littéraire et terminologie » in *Terminologie et traduction* No. 2/3., pp. 87-93.

LUPU, Roxana, 2014, *De la sacru la profan. Termeni religioși pătrunși în vocabularul laic*, București, Editura Universității.

NAKOS-AUPETIT, Dorothy, 1981, « Traduction et terminologie : démarches comparées », in *Meta : journal des traducteurs*, vol. 26, No.2., pp. 159-168.

MICLĂU, Paul, (et collab.), 1980, *Introduction à l'étude des Langues de spécialité*, Bucarest, Éditions de l'Université.

Histoire et critique littéraire :

BALZAC, 1981, *Comedia Umană* (ediție critică de Angela Ion), Editura Univers, București.

BRĂESCU, Ion, 1982, *Emile Zola*, Editura Albatros, București.

CARLONI, J. C. FILLOUX, J.C., 1969, *La critique littéraire*, Presses Universitaires de France, Paris.

FAYOLLE, Roger, 1978, *La critique*, Éditions Armand Colin, Paris.

GAFTON, Alexandru, 2001, *Evoluția Limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

ION, Angela, 1981, „Balzac sau romanul absolut” in *Balzac - Comedia Umană*, vol I, Editura Univers, București.

IONESCU, Gelu, 1981, *Orizontul traducerii*, Editura Univers, București.

MUNTEANU, Eugen, 2005, *Introducere în lingvistică*, Editura Polirom, Iași.

NAGY, Rodica, DIACONU, Mircea, NACU, Alina, 2015, *Discurs critic și variație lingvistică*, Editura Presa Universitară Clujeană.

OPREA, Ioan, & NAGY, Rodica, 2002, *Istoria limbii române literare (epoca modernă)*, Editura Universității Suceava.

PAS, Ion, 1973, *Carte despre vremuri multe*, Editura Minerva, București.

SIMION, Eugen, 2011, *Convorbiri cu Petru Dumitriu*, Editura Curtea Veche, București.

VARTIC, Ion, 2005, « *Petru Dumitriu și „negrul”* » său, in *România literară* Nr.16.

VIANU, Tudor, 1956, *Literatură universală și literatură națională*, București, E.S.P.L.A.

VIANU, Tudor, *Probleme de stil și artă literară*, E.S.P.L.A. București.

HERMÉNEUTIQUE

JEANROND, Werner G., 1995, *Introduction à l'herméneutique théologique*, Paris, Les Éditions du Cerf.

THÉOLOGIE ET SPIRITUALITÉ

La Sainte Bible, 1943, (Louis Segond), La Maison de la Bible, Genève, Paris, Marseille

DESEILLE, Placide, 2002, *Certitude de l'Invisible*, Paris, Éditions Presses Saint Serge.

DESEILLE, Placide, 2004, *Ce este Ortodoxia ?*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea.

DICTIONNAIRES

BRIA, Ion, 1994, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Editura I.B.M.B.O.R., București.

BRANIȘTE, Ene & BRANIȘTE, Ecaterina, 2001, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Ed. Diecezană, Caransebeș.

DUMAS, Felicia, 2010, *Dictionnaire bilingue de termes religieux orthodoxes (français-roumain)*, Iași, Éditions Doxologia.

DUMAS, Felicia, 2010, *Dictionnaire bilingue de termes religieux orthodoxes (roumain - français)*, Iași, Éditions Doxologia.

LEMAÎTRE, Nicole, QUINSON, Marie Thérèse, SOT, Véronique, 1994, *Dictionnaire Culturel du Christianisme*, Éditions Cerf Nathan, Paris.

LUNGU BADEA, Georgiana, 2012, *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria, practica și didactica traducerii*, Editura Universității de Vest, Timișoara.

SASU, Aurel, 2006, *Dicționarul Biografic al Literaturii Române (A - L)*, Editura Paralela 45, Pitești.

SASU, Aurel, 2006, *Dicționarul Biografic al Literaturii Române (M - Z)*, Editura Paralela 45, Pitești.

SIMION, Eugen, 2006, *Dicționarul General al Literaturii Române (P/R)* Editura Univers Enciclopedic, București.

SUIRE, Eric, 2004, *Vocabulaire Historique du Christianisme*, Éditions Armand Colin, Paris.

TĂMAȘ, Ioan, 2001, *Mic dicționar creștin catolic*, Editura Institutului Teologic Romano-Catolic „Sf. Iosif” Iași, <http://www.profamilia.ro/studiu.asp?dictionar> [accesat la 19. 04. 2016].

Dicționarul Explicativ al Limbii Române <https://dexonline.ro/definitie/tain%C4%83>